

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR
Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR
O'RINBOSARI**
Karomat Mullaçu'jayeva

MAS'UL KOTIB
Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
Isa Habibeyli (Ozarbayjon)
Seyhan Tanju (Turkiya)
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
Benedek Peri (Vengriya)
Vahit Turk (Turkiya)
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
Eunkyung Oh (Koreya)
Nazef Shahrani (AQSh)
Boqijon To'xliyev
Muhammadjon Imomnazarov
Bilol Yuwel (Turkiya)
Qosimjon Sodiqov
Zulkumor Xolmanova
Mustafa O'net (Turkiya)
Nurboy Jabbarov
G'aybullha Boboyorov
Kimura Satoru (Yaponiya)
Imran Ay (Turkiya)
Aftondil Erkinov
Nadir Mamatli (Ozarbayjon)
Rashid Zohidov
Otobek Jo'raboyev
Bulent Bayram (Turkiya)
Qo'ldosh Pardayev
Nodirbek Jo'raqo'ziyev
Oysara Madaliyeva
Hilola Nazirova

MUNDARIJA

MATNSHUNOSLIK

Aftondil Erkinov	
Qo'lyozma bayozlarga old ayrim mulohazalar	4
Zilela Amonova, Azizbek Boqiyev	
Safi Zafari Buxoriyning "Durrul majolis" asarida	
Odam (a.s) talqini	28

Sohiba Nadirimova	
To'ramurod to'ra Sayyid Muhammadxon o'g'li	
hayot yo'lli va ijodiy merosi	42

Akrom Malikov	
XX ast matnshunosligida Navoiy asarlari tadqiqi:	
Hamid Sulaymonov hamda Porso Shamsiyev	
tajribasi	60

ADABIYOTSHUNOSLIK

Dilnavoz Yusupova, Umedullo Mahmudov	
Sharq mumtoz adabiyotida faxriya	89
Айнур Ибрагимова	
Кероглу – азербайджанский народный	
героический эпос	103

LINGVISTIKA

Qosimjon Sodiqov	
Qoraxoniylar davri asarlarida ishlatalig'an	
tilshunoslik atamalari	117
G'aybullha Boboyorov	
Mahimud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati-t-	
turk" asaridagi ayrim so'zlarning o'zbek	
shevalarida saqlanishi ("b" undoshi	
bilan boshlanuvchi so'zlar o'rnatgida)	136

CONTENTS**EDITOR IN CHIEF**

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullaqojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechil (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilal Yujei (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Bahayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Altandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madalieva

Hilola Nazirova

TEXTOLOGY**Aftondil Erkinov**

Some comments on manuscript bayoz

4

Zilola Amonova, Azizbek BoqiyevThe interpretation of Adam (a.s) in the work
"Durrul majolis" by Saif Zafari Bukhary

28

Sohiba Nadirimova

Life path and creative heritage of Sayyid

Muhammad Khan son of Toramurad

42

Akrom MalikovThe study of Alisher Navoy's works textual
criticism of the 20th century: the experience
of Hamid Sulaymonov and Porso Shamsiev

60

LITERATURE**Dilnavoz Yusupova, Umedullo Mahmudov**

Faxriya (Self-Praise) in Eastern Classical Literature

89

Aynur Ibrohimova

Koroglu - Azerbaijan Folk Heroic Epos

103

LINGUISTICS**Qosimjon Sodiqov**Linguistic terms used in works of the Karakhanid
era

117

Gaybulla BabayarovPreservation of some words in Uzbek dialects
in Mahmud Kashgari's work "Diwan Lughat al-Turk"
(in the example of words beginning
with the consonant "b")

136

MATNSHUNOSLIK
TEXTOLOGY

Qo'lyozma bayozlarga oid ayrim mulohazalar

Aftondil Erkinov¹

Abstrakt

Bayoz – she'riy to'plam bo'lib, ularda klassik va zamondosh shoirlar she'rlari keltiriladi; bu majmua virtual she'riy musobaqa maydoni sifatida ham xizmat qilishi mumkin. Bayoz she'rlar kutubxonasi, qo'shiq matni repertuari hamda muayyan davrdagi estetik didlarni ko'rsatuvchi manba bo'la oladi. Maqola, asosan, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining Abu Rayhon Beruniy nomidagi sharqshunoslik instituti fondidagi qo'lyozma bayozlarga suyanib yozilgan.

Kalit so'zlar: *Bayoz, repertuar, kutubxona, kitobxonalar, she'ry musobaqa*.

Kirish

Bir necha yillardan beri yurtimiz hududida tuzilgan bayozlar bo'yicha tadqiqotlar olib boraman. Shu munosabat bilan o'zbek mumtoz adabiyotidagi bayozlar haqida, masalan, Mavjuda Hamidova, Yoqubjon Is'hoqovlarning bayozlar haqidagi 1980-yillardagi nashrlariga ko'p murojaat qilaman va bu tadqiqotlarni qadrlayman [Исҳоқов 1978, 23-38; Ҳамирова 1981]. Men kuza-tishlarimning bir qismini nashr ham qildirganman [Эркинов 2021, .219-244, 269-282, 355-367]. Mazkur maqolani yozishga meni, avvalo, bayoz janrining ba'zi nazariy xususiyatlarini ko'rsatishga bo'lган istak boshladi.

Nazarimda, keyingi vaqtarda adabiyotshunosligmizda turli hodisa va janrlarning nazariy tomonlarini yetarlicha o'rganmay turib, obyekt tahliliga o'tib ketish kuchayib borayotgandek. Boshqa yana bir jihat mazkur maqolani yozishga undadi: ilmiy tadqiqotlarimizda mavzuga doir bizgacha qilingan ishlarni o'rganib,

¹ Erkinov Aftondil Sodirxonovich – filologiya fanlari doktori, O'zbekiston xalqaro Islom akademiyasi.

E-pochta: aftandilerkinov@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9284-4443

Iqtibos uchun: Erkinov, A. S. 2024. "Qo'lyozma bayozlarga oid ayrim mulohazalar". *Oltin bitiglar* 2: 4 – 27.

ulardan ishimiz qaysi jihat bilan farq qilishi va yangiligimiz nimadan iborat ekanligini ko'rsatish o'rniغا, o'zimizdan avval qilingan ilmiy ishlarni umuman tilga olmay ham qo'ya qoldik. Ya'ni, har qanday ilmiy ishda joiz bo'lgan "istoriografiya" qismini go'yo unutgandekmiz. Unutishning o'zi bilangina cheklansak mayli edi, undan-da yuqoriroq nuqtaga "ko'tarilayapmiz". Endilikda, bir qator ishlardagi yondashuvlardan kelib chiqilsa, shunday gapni uqqandek bo'lasiz: "Men shug'ullanayotgan bu mavzu (yoki maqola) bo'yicha shu paytgacha mening ilmiy rahbarim ishlagan va men endi uning ishini davom ettirayapman". Yoki "bu mavzuni o'rganish mendan boshlanadi". Vaholanki, bu gaplarni yozayotgan muallifdan avval mazkur mavzu bo'yicha allaqachonlar maqola-yu kitoblar nashr qilingan bo'lib, ularda yangi muallif hozirda ilgari surayotgan xulosalar allaqachon keltirib o'tilgan bo'lishi mumkin. Masalan, bayozlar, Xiva adabiy muhiti bo'yicha va bir qator tadqiqotlar ayni holat uchrab turadi. Deylik, o'zbek mumtoz adabiyotshunosligidagi bayozlar haqida yozilgan va ilmiy jihatdan pishiq tadqiqotlar – Mavjuda Hamidova, Yoqubjon Is'hoqovlarning 1980-yillardagi ilmiy nashrlari hozirda yangi ishlarga yetarlicha jalb qilinmayotganligi taajjublantiradi...

Bayozning ta'rifi

Asosiy mavzuimizga o'taylik. Bayoz – bu turli shoirlarning she'rlaridan iborat to'plam (majmua)dir. Undagi she'rlar mahoratga ko'ra tanlab olingan bo'ladi yoki to'plovchilar, o'quvchilar yoxud muayyan shaxslar qatlaming buyurtmasiga asosan to'planadi. Bayozda ikki va undan ortiq muallifning she'rlari keltirilgan bo'lishi shart.

"Bayoz" so'zi "oq" degan ma'noni anglatadi. Bu so'z qoralama – xomaki nusxa (musavvada)ning antonimi sifatida kelib chiqqan bo'lsa ajab emas. Qoralamadagi she'rlar esa uzviy tartib asosida keltirilmaydi. Prof. A.B.Holidovning (1929–2001) yozishicha, "mualliflar xizmatidagi, ba'zan ularning shogird yoki ixlosmandlaridan iborat mutaxassis kotiblar asarning nisbatan ishonchliroq nusxasini taqdim qilishgan; ular muallif qoralaması (musavvada, tasvid)ni oqqa (tabyiz, mubayyaza, bayaz) o'girishgan, boshqacha qilib aytganda, kotiblar shunday ishlaganki, ularning qilgan ishlari keyinchalik – nashriyotlar davriga kelib, matn teruvchi va musahhihlarning vazifasiga aylangan. Ba'zan mualliflarning o'zi shu ishni bajarishgan yoki oqlamani qayta o'qib tuzatishgan" [Халидов 1985, 157].

Kuzatuvimizga ko'ra, bayoz so'zi ilk bor XVII–XVIII asrlardagi qo'lyozmalarda keltirilgan: Masalan, Parijda joylashgan Fransiya milliy kutubxonasi qo'lyozma fondida "Bayozi Abulqosim" deb nomlangan hind bayozi mavjud bo'lib, u 1054/1644-45-yili ko'chirilgan [Баёзи Абулқосим. 1928, 468-469]; Muhammadshoh qozi davrida, 1138/1725-26-yili Hindistonda ko'chirilgan bayozning so'zboshisida bayoz so'zi savod (qoralama) so'ziga qarama-qarshi ma'noda keltirilgan [Баёзи Абулқосим. 1928, 474-475]. O'rta Osiyo qalandar, maddoh hamda qo'shiqchilarining maxsus til(jargon)ida oppoq (orttirma sifat) so'zi maktub, hujjat ma'nolarida qo'llanilgan [Троицкая 1948, V, 251-272]. Qo'lyozmalarga oid Sharqdagi atamashunoslik lug'atlarida bayoz so'zi she'riy to'plam va eng oxirgi nusxa (qoramaga, chernovoyga zid) sifatida ta'riflangan [Husayn Hoshimi 1379 [2000], 33].

Mazkur dalillar shuni ko'rsatadiki, oq ma'nosidagi so'z qo'lyozma matnga nisbatan, bizning holatimizda esa, she'rlar to'plamiga nisbatan qo'llanilgan. Bayoz atamasi ba'zida muraqqa', safina, jo'ng, jarida, kashkul, jarida va majmua kabi nomalar bilan ham atalgan [Daneshpajuh 1989, 886]. Ayni vaqtda bayoz so'zi turli qaydlar keltirilgan qoramaga nisbatan ham ishlatilishi mumkinligi qayd etilgan [Bečka 1968, 525]. Shu bilan birga bayoz atamasi xalq she'riyatidan iborat to'plam ma'nosida ham kelishi mumkin ekan [Philologiae Turcicae Fundamenta, 1964, 702].

Ba'zi kataloglarda bayoz nomi ostida majmua – turli nazmiy va she'riy ijod namunalari to'plami keltiriladi. Aslida, bir necha xildagi matnlarning aynan shu tarzda taqdim qilinishi ko'p hollarda jo'ng, deb atalgan. Tabiiyki, bu hali bayozning ba'zi kataloglarda jo'ng nomi ostida keltirilishini inkor qilmaydi. Masalan, Ozarbayjon ilmida, O'zbekistondan farqli ravishda, she'riy to'plamlar jo'ng deb ataladi [Ярмамедов 1992, 12]. Erondagi she'riy antologiyalar safina, jo'ng, bayoz yoki jo'ngi bayoz, majmu'a nomi ostida tarqalgan. Bularning ichidan she'riy antologiyalarga nisbatan ko'proq "jo'ng" atamasi qo'llanilgan [Dehudo 1338 [1959], 125]. Bayoz va jo'ng atamalari turli badiiy – nasriy va lirik asarlar to'plamini anglatishi mumkin [Bayozi Tojiddin Ahmadvazir 1381 [2002]; Jonge Mortezo Quli Shamlu 1382/2004]. Fors tilidagi qo'lyozmalarning zamonaviy kataloglarida ba'zan bayoz va jo'ng bir xil turdag'i to'plam sanalgan holatlar uchraydi [Richard 1989, №40; Navshahī 1404 [1983], 127-140; Munzavi 1357/1978]. Shu bilan birga aynan o'sha forscha qo'lyozmalarning ba'zi kataloglarida bayoz deganda, asosan, she'rlar to'plami, jo'ng deganda esa turli xildagi she'r va nasriy bo'laklardan

iborat to'plam anglashilishi mumkin ekan [Гасимов 1983, 104-107]. 1995-yilda Sharqiy Turkistonda bayoz nomi ostida turli xil she'rlarning to'plami nashrdan chiqarildi [Bayoz, 1995]. Tojikiston Respublikasi FA Qo'lyozmalar instituti katalogida ham she'rlar to'plami bayoz nomi ostida beriladi, ammo ulardan bir qanchasida dostonlardan parchalar ham mavjud [CVRT, V, №1566]. Eronda nashr qilingan kodikologiyaga oid monografiyada bayoz ko'tarib yurishga mo'ljallangan she'rlar to'plami hisoblangan [Hiravi 1380 [2001], 201-203].

1209/1794-95-yillarda ko'chirilgan Toshkentdag'i qo'lyozma bayozda ilk bor bayoz so'zi she'riy antologiyaga nisbatan qo'llangan [Bayoz. O'zFASHI-1, №7038, 5]. Mazkur so'z, masalan, turli bayozlarning debochasida [Bayoz. O'zFASHI-1, №6973, 16-3b; №12471, 253b (SVR, II, №1878); Bayoz. O'zFASHI-1, №9966, 34b, 121b; Bayoz. O'zFASHI-1, №6993, 206b; Bayoz. O'zFASHI-1, №10184, 1b; Bayoz. O'zFASHI-1, №2072, 270b; Bayoz. O'zFASHI-3, №1108, 135b (KFIR, I, 638, №713)]; bayozning sarlavhasida uchraydi [Bayoz. O'zFASHI-1, №6968/1, 1b; Bayoz. O'zFASHI-1, №9920, 1a]. XX asrning boshlariga kelibоq, bayoz atamasini she'riy antologiyalarga nisbatan qo'llash keng namoyon bo'la boshlagan edi. Misol uchun, 1900-yillarda ko'chirilgan Xiva bayozlari kolofonlarida kotiblar she'riy to'plamlarni to'g'ridan-to'g'ri bayoz deb atashgan [Bayoz. O'zFASHI-1, №№1118; 1174; 2031; 2035]. O'rta Osiyoda she'riy antologiyalar ko'pincha bayoz va majmuayi ash'or nomlari ostida tarqalgan [Персидские и таджикские рукописи Института народов Азии Академии наук СССР (краткий алфавитный каталог). 1, 1964, 499-502; Berg 2004, 33, 123, 136]. Turkiston general-gubernatorligi (1867-1917) nashriyotlarda she'riy to'plamlar deyarli har safar bayoz so'zi ishtirok etgan nomlar ostida nashr qilingan: "Bayozi Xaziniy", "Bayozi gulshani ash'or"... [Туркистан вилоятининг газети. 1908, №47; Абдуллаева 1989, 37-44]. Bugungi kunda Abu Rayhon Beruniy nomidagi O'zbekiston Respublikasi sharqshunoslik instituti kartotekasida ham she'riy to'plamlarning asosiy qismi bayoz sifatida qayd qilinadi. O'rta Osiyoda she'riy antologiyalarning nomim asosan, bayoz (bayaz) deb ifodalanar ekan, biz ham shu atamadan foydalandik.

Bayozning tarkibi

Bayoz fehrist, debocha va asosiy qism – she'rlardan iborat bo'lishi mumkin. Lekin ko'pincha bayozlar faqatgina she'rlarning o'zini tashkil qiladi.

Debocha-muqaddima

Har bir bayoz muayyan bir davrning adabiy did va estetik ehtiyojlari haqida ma'lumotni beradi. Bu ma'lumotni she'rlar vositasida ilg'ab olish maqsadga muvofiqdir. Qo'lyozmalarda muayyan bayozning tuzilishi, kengroq ma'noda esa, bayoz tuzish haqidagi umumiylar ma'lumotlar keltirilishi mumkin. Bu kabi manbalar sirasiga bayoz tarkibidagi fehrist, debocha yoki sarbayoz (so'zboshi) kiradi [Хамидова 1981, 41-42]. Ba'zan fehristda bayozda nomi keltirilgan shoirlar ro'yxati sanab o'tiladi yoki she'rlarning birinchi misralari taqdim qilinadi [Bayoz. O'zFASHI-3, №358, -7a-1a]. Lekin bayozlarda fehristlar har doim ham keltirilmagan. Fehrist asosan radoyif ul-ash'or, ya'ni bir xil radif yoki qofiyada yozilgan she'rlar to'plamiga xosdir. Undagi she'rlar xuddi devondagidek – oxirgi harflar tartibiga ko'ra joylanadi. Masalan, radoyif ul-ash'orning birida shunday fehrist keltirilgan bo'lib [Radoyif ul-ash'or, №2335, 0a-1b], shu yerning o'zida to'plamdagagi shoirlar nomi va ularning miqdori – 135 shaxs qayd qilingan. Faxri Hiraviy (1490–1563) qalamiga mansub "Radoyif al-ash'or" qo'lyozmasida ham fehrist keltiriladi. Yana bir misol: bir bayozda asosan Shohiynning she'rlari eng ko'p keltirilgan bo'lib, asar oxirida she'rlari to'plamga kiritilgan shoirlar nomi bitilgan jadval berilgan [Bayoz. TadRSI, №2293/1, 96 (CVRT,V, №1634)].

Debocha (forscha "so'zboshi", "kirish") odatda shoirlarning devoniga yozilgan. Ba'zan bayozlarda ham debochani uchratish mumkin. Ular, asosan, fors tilida yozilgan. Afsuski, debochalar juda kam uchraydi. Bayozning boshi (sarbayoz) sifatida belgilangan debochali bayozlar bunga misoldir [Bayoz. O'zFASHI-1, №1944, 93a-94b]. Forscha debochaga ega bayozlarning boshqa qo'lyozmalari ham mavjud [Bayoz. O'zFASHI-1, №6973, 1b-3b; Bayoz. O'ZFASHI-1, №7038, 5b-6b; Bayoz. O'zFASHI-1, №6968/1, 1b-2a; Bayoz. BnF-SP, №805, 2b]. Masalan, Xiva xonligida yaratilgan bayozdagagi debocha turkiy tilida yozilgan [Bayoz. O'zFASHI-3, № 797, 80b-81b (KFIR,I, №678)]. Tojikistonda bir bayoz borki, unga tuzuvchi tomonidan nasriy kirish berilib, bu kirish murakkablashtirilgan uslubda yozilgan [Bayoz. TadRSI, №1795 (CVRT, V, №1510)]. Eron bayozlarida ham debocha bayoz boshida beriladi [Bayoz. TUK, №2454, 119-121 (FKDT, S.1189)]; ulardan biri debochayi bayoz deb nomlangan [Bayoz. TUK, №2591, 331 (FKDT, S.1414)].

Shoirlar

Bayozdagagi shoirlar doirasi turlichaydi. Shoirlarni ikki toifaga

ajratish mumkin:

1. Klassik shoirlar. Bular bayozlarning doimiy ishtirokchilari – asosan, fors she'riyati klassiklaridir. Aslida bayozning o'zi fors adabiyotining klassik davri tugagach, mumtoz shoirlarning she'rdagi etalonini saqlab qolish va she'rlarini bir to'plam – antologiyaga kiritish maqsadida XVI asrdan boshlab vujudga kelgan. Shu ma'noda ilk bayozlar klassik shoirlarning she'rlaridan va ularga yozilgan taqlidiy she'rlardan to'plangan [Хамидова 1981, 120]. Bayozlar repertuarida klassik shoirlar ishtiroki deyarli shart bo'lib qolgan. Fors adabiyotining Xusrav Dehlaviy, Hofiz Sheraziy, Sa'diy Sheraziy, Abdurahmon Jomiy, XVII asrdan keyin Bedil, Sayyido, Soib kabi mumtoz namoyondalari shular jumlasidandir. Fors shoirlari shu darajada mashhur edilarki, bayozlarda keltirilgan she'rdan avval, ba'zan, shoirning ismi keltirilmay, faqat uning taxallusini keltirish bilan cheklanilardi. Bundan qaysi shoir nazarda tutilayotgani tezda ma'lum bo'lardi: Xoja – bu Hofiz Sheraziy, Shayx – Sa'diy Sheraziy... [Bayoz. TUK, №4343, 136-147 (FKDT, S.3299)]. O'zbek mumtoz adabiyoti shoirlaridan Navoiy, Fuzuliy va qisman Amiriylarni shunday klassik shoirlar qatoriga kiritish mumkin.

Bayozlarda XIX asrdan boshlab o'lkamizdagi turkiy shoirlar she'rlari ko'plab keltirila boshlangan. Misol uchun, XIX asrga oid turkiy tildagi bayozda Fuzuliyning 29 ta, Amiriyning 22 ta she'ri berilgan [Bayoz. O'zFASHI-3, №1940/1/(KFIR, I, 693)]. Mazkur bayozda jami 134 ta she'r bo'lib, shulardan 51 tasi yuqoridagi ikki shoir qalamiga mansub. Shu bilan birga, forscha she'rlardangina tarkib topgan bayozlar ham borki, ularga taniqli turkiy shoirlarning faqat fors tilidagi she'rlari kiritilgan [Bayoz. O'zFASHI-1, №3326 / (SVR, VI, №4617); Баёз. O'ZFASHI-1, №1108]. "Tazkirat ul-xavonin" nomli Eron bayozida Navoiyning fors tilidagi she'rlari Foniy taxallusi ostida berilgan [Тазкират ул-хавонин. TUK, №2431, 37 (FKDT, 1098)]. Hindistonda tuzilgan boshqa bir bayozda Navoiy va Husayn Boyqarolarning forscha she'rlari keltirilgan [Тазкират ул-хавонин. TUK, №2431, 37 (FKDT, 1098)]. Har xil tillarda yozilgan she'rlariga qarab, bitta shoirning nomi turli bayozlarda, turlicha shakl va repertuarda keltirilgan bo'lishi mumkin.

2. Zamondosh shoirlar. Bular bayoz tuzuvchiga zamondosh yoki mahalliy bo'lgan shoirlardir. Har bir bayoz shoirlarning zikr qilingan ikki doirasiga ega. Shu ma'noda, bir bayoz debochasida mazkur bayozning "o'tmish [shoirlar] devonlari to'plami (jomei devoni mutaqaddimin)" va eng so'nggi [shoirlarlardan] tanlangan asarlari (muntaxabi abkori afkori mutaoxxirin)" ekani haqidagi

ko'rsatma mavjud [Bayoz. O'zFASHI-1, №1944, 93a]. Demak, klassik va zamondosh shoirlarning adabiy-she'riy merosiga murojaat qilish va ularni to'plash bayozning asosiy belgisi hisoblanadi. XIX asrdan boshlab bayozga u tuzilgan davrda yashagan shoirlarning she'rlari ko'proq kiritila boshlandi. Qiziq paradoks: XX asrga yaqinlashgani sari o'lkamizdagi bayozlarga zamonaviy shoirlarning she'rlari ko'proq kiritila boshlangan. Bunday she'rlarning katta qismi turkiy tilida bo'lgan. 1910–1920-yillarning toshbosma (litografik) bayozlarida o'rta asr fors va turkiy adabiyotining mumtoz namoyondalari deyarli keltirilmagan. Ularda nisbatan zamonaviyroq mumtoz yoki zamondosh shoirlar nomi bor, xolos. Yangi davr shoirlarining she'rlari esa, aksariyat hollarda turkiycha bo'lgan.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, bayozda kamida ikkita shoirning she'rlari keltirilishi shart. O'rta Osiyo bayozlarida har doim ham shoirlarning keng ommasi ishtirok etavermagan. Bu mintaqadan farqli ravishda, masalan, Eron bayozlarida beryo'la ko'p miqdordagi mualliflarning she'rlari beriladi: bir bayozda 657 shoirning she'rlari keltirilgan bo'lsa [Bayoz. TUK, №2446 (FKDT, S.1132-1150)], boshqasida 302 ta shoirning she'ri taqdim qilinadi [Bayoz. TUK, №2423 (FKDT, S.1065-1075)]. Bayozlarda taniqli bo'limgan, markazdan uzoqda yashab ijod qilgan, kam miqdorda she'r yozgan shoirlarning she'rlari ham uchraydi. Bunday shoirlarning she'rlari balki, bittagina bayozdan tashqari hech qayerda va hech qachon keltirilmagan bo'lishi mumkin. Shunga muvofiq ularning she'rlari keng yoyilmagan ham.

Odatda, bayozlarda shoirlarning 3-4 tadan boshlab 300-400 tagacha she'ri o'rinni oladi. Bayozlarda aynan bitta shoirning she'rlari ularning tarkibi va janridan kelib chiqqan holda bir necha marotaba keltirilgan bo'lishi mumkin. She'rlarning saralab olinishi shoirlarning o'zaro javob yozishmalari; biron bir she'rga taqlid (nazira); bir xil radifli she'rni tanlash; mumtoz shoirlar merosining eng yuqori badiiy saviyali namunalarini tanlash va shu kabilar asosida amalga oshirilgan.

Lirika janrlar

She'r janrlari o'ziga xos ma'lumotlarni ifoda eta oladi. Lirika janrlariga oid tadqiqotlarda yo muayyan shoir ijodidagi janrlar [Серикова 1981] yoki O'rta Osiyo she'riyatidagi muayyan janrlarining nazariy xususiyatlari o'rganiladi [Адабий турлар ва жанрлар, 1992]. Bularning bari o'ziga xos ahamiyatga ega. Lekin tilga olingan tipdag'i tadqiqotlarda she'rlarning jamiyat hayotida foydalanishiga

yeterlicha e'tibor berish yetishmaydi. Ularda janr tarixi haqidagi ma'lumotlar juda kam, janr umumiyligi kontekstda deyarli ko'rib chiqilmaydi. Bayoz ifodalay olishi mumkin bo'lgan she'riy janrlar "hayoti" va uning o'zga janrlar bilan munosabati va raqobati tahlil etilmaydi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, bayozlardagi she'riy janrlar, jumladan, turkiy she'riyatdagisi yeterlicha o'rganilmagan.

Shoir yoki shoirlar jamiyatga o'z she'rilarini taklif qiladilar. O'quvchilar o'z estetik ehtiyojlaridan kelib chiqib, she'rillardan o'zlarida qiziqish uyg'otganlarini tanlab oladilar. Bayoz – o'quvchi ehtiyojlari ko'zgusi. Shoir muayyan turdag'i she'rlarga talab mavjud bo'lgan bozor borasida o'yamasligi mumkin. Bayoz bo'lsa, ayni badiiy bozor xususiyatlarini o'zida namoyon qiladi. Boshqacha qilib aytganda, bayoz vositasida o'quvchi auditoriyasining badiiy didini marketing shaklida tadqiq qilish mumkin.

Janr nuqtayi nazardan bayozlar quyidagi ma'lumotlarni berishi mumkin:

a) shoirlar tomonidan juda kam qo'llanilgan ba'zi lirika janrlari bor. Bular bayozlarda keltirilishi mumkin. Bayozlarning birida keltirilgan anonim ruboiy-murabba' bunga yorqin misoldir. O'zbek adabiyoti tarixida bu kabi sintetik janrning bundan boshqa namunasi bizga ma'lum emas;

b) janrlar tarixi, tarix davomida ularga bo'lgan munosabat va talabning tatbiq qilinishi;

v) lirika janrlarining qaysi tildagisiga o'quvchilarning ko'proq qiziqqani. Muayyan janrning dolzarbligi. Bayozlarda asosan g'azal, ruboiy, muxammas va fard janridagi she'rilar beriladi. Misol uchun, fardlardan ko'pincha sahifani to'ldirishda foydalaniladi [Bayoz. O'ZFASHI-1, №2515, 102b-103b]. Fard ikki misra (bayt)dan iborat hajmda bo'lgani tufayli varaqning bo'sh qismlarini ular bilan to'ldirish qulayroq. Ammo har doim ham bunday bo'lavermagan. Ba'zida fard yoki ruboiy kabi janrlar alohida, boshqa qismidan, masalan, qo'lyozmaning oxiridan joy olishi mumkin [Bayoz. BNF-SP, №1473 (B1, III, 1975)].

Shunday bayozlar ham borki, ular she'rlarni badiiy mahorat darajasiga ko'ra saralash maqsadida tuzilgan. Fors tilidagi turli xil she'rilar to'plami bo'lmish "Tashbihoti zebo" ("Zebo o'xshatishlar") nomli bayoz shular jumlasidan bo'lib, unda tashbih-o'xshatishlarining yuzlab go'zal namunalari mavjud [Bayoz. O'ZFASHI-1, №1858/2]. Bu boradagi ma'lumotlar bayozning o'zida berilgan holatlar ham uchrab turadi. Bayozga kiritilgan lirik janrlar debochada konstatatsiya (qayd etilishi) qilinishi mumkin. Bunday

janrlar jumlasiga g'azal, tarjiband, ruboiy, qasida kabilalar kiradi [Bayoz. TUK, №2454, №119 (FKDT, S.1189)]. Xiva xonligida tuzilgan bir bayoz debochasida ko'rsatilishicha, asarga jozibador she'rlar (ash'ori dilsirib) kiritilgan. Bayoz tarkibidagi she'rlarning janri ham ko'rsatilishi mumkin: masalan, ruboiy, masnaviy [Bayoz. O'ZFASHI-1, №1944, 93a]. Xivadagi bir bayozning turkiy tilidagi debochasida aytilishicha, mazkur bayoz Xiva hukmdori Sayid Muhammad Bahodirxon (1856–1864) buyrug'iga ko'ra qasida, ta'rix, g'azal va masnaviy she'riy janrlaridagi asarlardan tuzilgan [Bayoz. O'ZFASHI-3, № 797/2, 80b-81b].

Muayyan bir janrdagi she'rlarni bayozga kiritish qo'lyozma bayozning spetsifikasiga bog'liq. Shoirlarning she'riy mahoratda o'tgan va zamondosh shoirlar bilan musobaqalashishi bayozlarning eng asosiy xususiyati bo'lган. Ayniqsa, klassik shoirlarning she'rlari bilan muxammas janridagi she'rlar vositasida musobaqalashish mumkin edi. XIX–XX asr boshlarida muxammas janrida ijod qilmagan shoirning o'zi kam edi. Sababi shoirlar uchun klassik shoirlar she'rlaridan afzalroq she'rni yaratish qiyin bo'lган, she'rni davom ettirish – muxammas yozish esa osonroq tuyulgan. Bundan tashqari, muxammas janri kuy-qo'shiq uchun ham juda mos kelardi [Абивов 1984, 212]. Bir bayozda Navoiy qalamiga mansub "tut" (ushla) radifli g'azalga xivalik shoirlarning yozgan muxammaslari keltiriladi [Bayoz. O'ZFASHI-3, № 797/2, 83a-91a]. Bir qancha bayozlarda ikki tilda yozilgan muxammaslar ham uchraydi: muxammas muallifi muxammasning asosiy qism (ikki misra) uchun bir tildagi she'rlarni tanlab turib, o'zining she'rlarini (uch misra) boshqa tilda qo'shib qo'yadi [Bayoz. O'ZFASHI-1, №1597, 243a-244a / (SVR, II, №1741)]. Bayozlarda eng keng tarqalgan janr turlari muxammas va musaddasdir [Bayoz. O'ZFASHI-1, №231/4 (SVR, II, №1757)].

Bayoz ichidagi she'riy musobaqa uchun bir xil she'r o'lchovi, bir xil qofiya kabilarga ega she'rlar tanlab olinishi mumkin. Bunga misollar bor: she'r radifi va qofiyasi uchun muayyan bir so'z tanlangan, she'rlarning o'zi esa fors va turkiy tillarda ifodalangan [Bayoz. O'ZFASHI-1, №4208, 42b-44b, 51a-53a, 626-65a, 160a-170a]: masalan, musulmon Sharqi she'riyatida juda keng tarqalgan "ohista-ohista" radifiga ega she'rlar eski o'zbek tilida ham, fors tilida ham yaratilgan [Bayoz. O'ZFASHI-1, №4181, 726-73a; Bayoz. O'ZFASHI-3, №3567, 66-7a, 10a-11a, 23a-24a, 33a-33b]. Bir xil qofiyali va she'riy o'lchovga ega qasida janridagi she'rlar musobaqasi [Bayoz. O'ZFASHI-1, №2077 26a-76b / (SVR, VI, 4614)], muxammas va g'azal janridagi she'rlar qiyosi va ijodiy musobaqasi ham

uchraydi [Bayoz. O'zFASHI-1, №3059/1, 111b-119a]. Qizig'i shuki, musobaqaning bunday shakliga qaramasdan, she'rlarning ko'pi ikki til - fors va turkiy tillarida yozilgan. Shunday turdag'i bayozlardan biri - Buxorodagi mang'itlar sulolasi vakili Xishmat (1862-1927) tomonidan tuzilgan [Bayoz. O'zFASHI-1, №183/2 (SVR, II, №1756); Bayoz. O'zFASHI-1, №231/4 (SVR, II, №1757)].

Bayozning vazifalari

Bayozlar kim uchun va nima maqsadda tuzilgan?

Bayozlar o'quvchining didiga muvofiq keluvchi eng yaxshi she'rlar repertuari sifatida tuzilgan va o'qishga mo'ljallangan. Turli doiradagi o'quvchilar ommasiga xrestomatiya o'laroq xizmat qilgan [Хамидова 1981, 24].

1) Shoirlarning devonlari har doim ham o'quvchilarga to'lig'icha kerak bo'lavermagan. Shuning uchun o'quvchi (yoki tuzuvchi) o'ziga yoqqan she'rlarnigina saralab olib bayoz tuzgan.

2) O'z devoniga ega bo'lмаган, tor doiraga mo'ljallab yozgan yoki mutlaqo o'zi uchun ijod qilgan, kam she'r yozgan shoirlar ham bo'lgan. Ularning she'rlari faqat bayozlarda to'plangan. Mana shu o'rinda bayozlarning vazifalarini belgilab olish kerak bo'ladi.

1. Kutubxona. Aslida, har bir madaniyatli kishining shaxsiy bayozi bo'lgan bo'lishi mumkin. Bunday an'ana mohiyatan bugungi kunda ham bor. Bu bayoz/antologiya kitob, daftар, yon daftarcha yoki alohida varaqlar shaklida bo'lishi shart emas. O'nlab, hatto yuzlab she'rlar insonning xotirasida yashashi mumkin. Badiiy antologiya insoniyat madaniyati va xalq og'zaki ijodi bilan birgalikda paydo bo'lgan. Har bir kishining o'z sevimli qo'shig'i, she'rlari, romani, povesti, badiiy filmi, qadrli qahramoni va timsollari, pyesa, oddiy badiiy asari yoki badiiy qahramonlari va ideallari mavjud bo'ladi. Bu madaniy qadriyatlarni kishi o'z xotirasida, ongida saqlashi mumkin. Lekin bularning barchasi eslab qolish uchun ko'plik ham qiladi. Shunda biz ularni uyimizda, shaxsiy kutubxonamizda, plastinkalar to'plamida, audio va videotasmalarda, fotoalbomlarda saqlaymiz. Mazkur madaniy yuk butun umr bizga yo'ldosh bo'ladi, yangidan-yangi sahifalarga boyib boradi. Lekin uni gardanimizga ortmoqlab yuraverish bizga og'irlilik qiladi. Bunday bebahо boylikdan voz kechib yashab ham bo'lmaydi. Shunda jami badiiy va madaniy boyligimizni, xususan, she'rlarni jajji kutubxona shaklida bir joyga jamlashimiz mumkin. O'tmishda aynan shunday kutubxona vazifasini bayoz bajargan. Bayoz - bu O'rta Osiyoda ajdodlarimizning kichik hamda ko'tarib yurishga qulay va o'ziga xos shakldagi kutubxonasi.

O'rta Osiyodagi kutubxonalar, asosan, saroylarda bo'lgan. Madrasalar qoshidagi yoki kam miqdorda shaxsiy kutubxonalar ham mavjud bo'lgan. XX asr boshlaridan ommaviy kutubxonalar tashkil etila boshlangan. Kitoblar qo'lda ko'chirilardi, qog'oz qimmat, uni qo'lyozma kitob shakliga keltirish uchun esa katta miqdorda pul kerak bo'lardi. Bunday sharoitda o'rtacha kattalikdagi kutubxonaga ega bo'lish ham bebaho ma'naviy boylik bo'lgan. Musulmon Sharqida badiiy ijodning eng asosiy ko'rinishi she'riyat edi. U san'atning boshqa turlari o'rnini ham bosib turgan. Shu sababli har bir kishi o'z ma'naviy ehtiyojlarini ko'pincha she'riyat vositasida qondira bilgan. Turli she'rlardan tarkib topgan bayozlar esa mana shu o'rinda muhim rol o'ynagan. Foydalanimish uchun kutubxonalar yetarli emas ekan, o'quvchilar o'zlarining sevimli matnlarini doimo birga olib yurishga katta ehtiyoj sezganlar. Bayoz esa shu tarzda qalbga yaqin, qo'ldagi kichik kutubxonaga aylangan. Bugungi kunda O'R FAning Beruniy nomidagi qo'lyozmalar institutida bayozlarning 700 dan ortiq nusxalari saqlanadi. Bu ko'rsatkich bayozlarga bo'lgan qiziqish darajasi qanchalar yuqori bo'lganini ko'rsatadi. Aholi ixtiyorida ham bunday qo'lyozmalarning kattagina qismi bor.

Fikrimiz dalili sifatida bayozlarning formati va hajmini keltirishimiz mumkin. Odatda ko'tarib yurishga qulay bayozlar format va hajmiga ko'ra kichik va cho'ntakbop bo'lgan. Ba'zi bayozlar esa, albom tarzida ochiladigan – perpendikulyar shaklda bo'lib, uni o'qish ham oson edi¹.

2. Repertuar. Bayoz musiqiy, aniqrog'i, qo'shiq repertuari to'plami sifatida xizmat qilishi mumkin. Musulmon Sharqida musiqa ijrochilari kuy chalish davomida maxsus notalarga tayanishmagan, bu davrda nota yozuvi keng yoyilmagan edi. Ijrochilar kuyni yodlab olishardi. Kuy ijro qilish davomida ular bayozdagi qo'shiq uchun asos bo'lgan matnga ham qarashardi, undagi har bir matn oldida esa, ko'pincha, kuylanayotgan qo'shiqning musiqasi nomi qayd qilinardi. Masalan, Abdulqodir Marog'iy (vaf.1435) o'zining musiqa nazariyasi haqidagi asariga qo'shiq tarzida ijro qilish uchun matnlar ilova qilgan. Mazkur matnlarga alohida bir asar sifatida shakl bergen [Abdulqodir ibn G'aybiy ul-Hofiz al-Marog'iy, 1372 [1993]]. Fursat Sheraziy (vaf. 1921) ham qo'shiqlar uchun matn yaratgan. Uning qalamiga mansub kitob kirishida ta'kidlanishicha, unda asosan, Sa'diy, Hofiz, Jomiy, Xayyom va Vaxshiy kabi shoirlarning she'rlari keltirilgan [Fursat al-Davla Sheraziy, 1375 [1996]]. Shu tarzda bayoz

¹ Masalan, 120 x 250 milimetrlı o'lchamdagı bayoz: Bayoz. O'zFASHI-1, №3066 (ko'chirilgan yili -1303/1885-1886).

qo'shiqning yozma – matniy asosi sifatida namoyon bo'la boshlagan. Ijrochi matnga qarab turib, xotirasiga tayangan holda, musiqani qo'shgan, qo'shiqni kuylagan. Repertuarida maqomga oid asarlari keltirilgan bayozlarni musiqiy repertuarga bog'liq deb bilish joiz.

Bayozning maqom kuylovchi xonandalar tomonidan qo'llanilganiga ham misol keltirish mumkin: "Levicha Hofiz – Levi Boboxonov (1873–1926) Buxoro amiri Amir Olimxon (1910–1920) ning saroy hofizi bo'lib, o'z bayozlariga ham ega bo'lgan. Bizgacha yetib kelgan Shashmaqom ijrosiga oid bir qancha bayozlar Levicha tomonidan tuzilgan. Bu bayozlardagi forscha she'rlar O'rta Osiyo ivriti (ibroniy tili)ning yozuvida berilgan (ular hozirda Boboxonovlar oilasida saqlanadi). Aftidan, bayoz tuzish an'anasi Buxoro yahudiylari – mumtoz musiqa va she'riyat shaydolari orasida (ayniqsa, Buxoroda) tarqalgan bo'lgan. She'rning qaysi kuy bilan birgalikda ijro etilishi ko'rsatilgan to'plamlari Buxoro yahudiylari silsilasining katta avlodi orasida uchraydi¹.

Bayozlar yig'inlarda o'qilardi. Biror kishi musiqa ostida she'rni qo'shiq qilib ijro etsa, boshqasi she'rni ifodali o'qib berardi. Madumar (Muxammad Umar) Hofiz, Abdulqahhor Hofizlarning bayozlari bunga misol bo'la oladi. Ular XIX asrda Isfaradagi (Tojikiston Respublikasi) eshonlarning uyida fors va turkiy tillaridagi qo'shiqlarni bayoz asosida kuylashardi. Mazkur bayoz Isfarada topilgach, u 2003-yilda Tojikistonda nashr qilindi [Баёзҳои Умар Хоғиз 2003].

XX asrga taalluqli boshqa misollar ham uchraydi: O'zbekistondagi maqom ijrochisi Orifxon Xotamov (1927–2002) mashhur maqomchi Jo'raxon Sultonov (1903–1965)ning tilidan hikoya qiladi: XIX asrda Beshariq vohasida (bugunga kelib, O'zbekiston Respublikasi Farg'ona viloyatining Beshariq tumani) o'z davrining taniqli maqomchisi Hamroqul qori yashab o'tgan. U shu darajada iste'dodli va mashhur bo'lganki, u bor joyda boshqa uquvsiz mashshoqlarning daromad topishiga putur yetardi. Bunday vaziyatlarda bu uquvsiz raqiblar mahoratli qo'shiqchilar kuylaydigan katta tadbirlarda bu mashhur musiqachi – Hamroqul qoriga zarba berish yo'llarini qidirishgan. Shu maqsadda ular bir yig'inda Hamroqul qori ijroga chog'langan zahotiyoy, uning

¹ Musiqashunos Aleksandr Jumayevning fikriga ko'ra, bu o'rinda quyidagi qo'lyozma misol bo'la oladi; O'zFASHI-1, №1466/1. Bu kitob Shashmaqom (*Shashmaqom*. Y.Radjabi (noshir). Tashkent, 1975. 135-184)ning 6-jildiga ilova tarzida faksimile shaklida nashr qilingan [Джумаев А. Бухарские евреи и музыкальная культура Средней Азии [в сб.]: Евреи в Средней Азии: вопросы истории и культуры. Ташкент: Фан, 2004. 84-102].

repertuaridagi qo'shiqlarning hammasini ketma-ket kuylashga tushganlar. Bunday sharoitda maqomchining o'zi ularni qayta kuylay olmasdi. Jo'raxon Sultanovning ta'kidlashicha, Hamroqul qori mohir artist bo'lib, darhol improvizatsiya (badiha) uchun yo'l topardi. Noqulay vaziyatdan chiqish uchun Hamroqul qori ichidagi she'rlarini avvaldan bilmagan bir bayozni qo'liga olib, undagi she'rlarni birma-bir kuylab chiqqan ekan¹. Bu misol sharqona mubolag'a bo'lib ko'rinishi mumkin. Lekin bayozdagi she'rlarning hammasini qo'shiqqa solib kuylashga intilish fakti bayozning muhim vazifazi – musiqiy repertuar uchun asos bo'la olishini ko'rsatadi. Agar bayozdagi biror she'rni kuyga solishning iloji bo'lmasa, hech bo'limganda uni kuy ohangiga solib o'qish (melodeklamatsiya) mumkin bo'lган.

1911-yilda Toshkentda shoir Xislat (1880–1945) bir bayoz tuzib, uni toshbosma tarzida nashr qildirgan. Qizig'i shundaki, bu bayozda keltirilgan she'rlarning hammasi turkiy tilida. Toshbosma bayoz – "Armug'oni Xislat" (Xislat tuhfasi) deb nomlanib, o'sha davrning taniqli qo'shiqchisi To'ychi Hofiz (1868–1943) repertuaridagi qo'shiq matnlarini o'z ichiga olgan [Армугони Хислат, 1329 [1911]].

Xivada tuzilgan bir bayozda she'r matnlarini berishdan avval Domla Xudoyberdi Maxdumning bu bayozni yoddan bilganligi zikr qilinadi; uning boshqa joyida yozilishicha, shu bayozni ikkinchi qismini Muhammad Yoqub Fozachi yoddan bilgan [Bayoz. O'zFASHI-1, №6977, 1b, 104a]. Bu bayozda fors-tojik va eski o'zbek tillaridagi she'rlar keltiriladi. Lekin, eng qizig'i, 1-52 sahifalarda muayyan maqom turlari uchun yozilgan g'azallar keltirilib, maqom nomlari ko'rsatib o'tiladi ("Rost", "Segoh"...). Ko'rinishidan, bayozning bu qismi maqom ijrosi uchun repertuar sifatida xizmat qilgan. Biror bir bayozni muayyan bir kishi yoddan bilgani ta'kidlansa, bu mazkur bayozdagi she'rlarning qo'shiqqa mo'ljallanganligini ko'rsatuvchi belgi bo'lishi mumkin. Qiyoq uchun misol: "Majmuayi ash'or" nomli usmoniy tilidagi to'plam mavjud bo'lib, undan so'fiylar o'zlarining samo' majlislari – tasavvufiy yig'inlarida foydalanganlar [Fehreste nusxahoye xattiye turkiy ketobxonaye bozorge hazrat Oyatullah al-azamiy Mar'ashiy-Najafiy, 1381, №2847]. Shu yo'sinda bayozlar doimiy matn o'laroq muayyan bir auditoriya uchun mo'ljallangan va xizmat qilgan. Bunday antologiyalar qo'shiq matnlarini mustahkamlash maqsadida tuzilgan. Maqomlarga mos she'rlarga

¹ Ma'lumot beruvchi – O'zbekiston xalq hofizi, bayozxon hofiz Mahmud Tojiboyev (1957–2020).

to'la bir antologiya bunga misol bo'ladi: undagi she'rlar usmonli turk tilida bo'lib, ammo grek harflarida yozilgan [Kappler 2002].

Bugungi davrda ham qo'shiqlar uchun bayozlar yaratiladi. Masalan, 2002-yilda O'zbekistonda kuylanadigan mumtoz hamda zamonaviy qo'shiqlar repertuaridagi she'rlar to'plami kitob holida chiqarildi [Umrboqiy qo'shiqlar 2002]. Musiqiy antologiyalar Sharqda keng tarqalgan. Yana zamonaviy she'riy antologiyalar ham mavjud bo'lib, ular an'anaviy mumtoz janrlarda dariy va o'zbek tillarida ijod qiluvchi Afg'oniston shoirlarining she'rlaridan tuzilgan [Bedilistan va guldeste, 2001].

Bayozni bir joyning o'zida ham matn, ham musiqa keltiriluvchi zamonaviy karaokega qiyoslash mumkin². Bu o'rinda bayozdagi matnga qarab turib kuylash qoladi, xolos. Bayoz karaokega o'xshaydi, ammo unda musiqa jaranglab turmaydi. Ijrochi matnga qarab turib kuylaydi. Bunday qo'shiqchilar bayozxon hofiz, ya'ni bayoz asosida qo'shiq aytuvchi hofiz deb atalgan.

3. Qo'llanma. Shunday bayozlar ham borki, ular yuksak badiiy mahorat namunalarini bir joyga jamlash maqsadida tuzilgan. Ular go'yo shoirlar uchun qo'llanmadek bo'lgan [Historical Anthology of Kazan Tatar Verse: Voices of Eternity, 2000]. Bayozlar madrasa o'quvchilari uchun xrestomatiya ham bo'la olishi mumkin bo'lgan. Bu o'rinda ifodali o'qish – deklamatsiya to'plami sifatida ham bayozlar diniy she'riyat qo'llanmasi bo'lib xizmat qiladi. Musulmon madrasalarida bizning tushunchamizdagi maxsus adabiyot darslari mavjud emas edi. Lekin she'riyat din va tasavvufni o'rganishning badiiy shakli sifatida xizmat qilgan. Faraz qilish mumkinki, ba'zida bayozlar adabiyotning bunday ko'rinishi uchun xrestomatiyaga aylangan.

4. She'riy mahoratning real va virtual musobaqa maydoni. XV asrdan so'ng o'rta asrlarga xos she'riy yuksalish davri o'zgara boshladidi. Shoirlarning o'z mahoratlarini charxlash va namoyon qilish imkoniyatlari ham kamaydi. Ular o'zlarini mumtoz shoirlar qatorida bayoz maydonida sinab ko'rishga majbur bo'ldilar. Yuqorida eslatib o'tganimizdek, bayozlarning katta qismi o'tmish mumtoz shoirlarining she'rlariga ajratilardi. Keyingi davr yoki zamonaviy shoirlar ham go'yo mumtoz shoirlar bilan bellashgandek va ularga taqlid qilgandek, o'z mahoratlarini bayoz orqali namoyon qila boshladilar. Bunda bayoz virtual musobaqa maydoni vazifasini o'tadi.

² Musiqashunos olima, san'atshunoslik fanlari nomzodi Iroda Dadajanovaning og'zaki fikri.

Turli davr shoirlarining, ayniqsa, klassik shoirlarning bayozlardagi "ishtiroki" o'zaro virtual bellashuvining qay darajada yuksak bo'lismeni oldindan belgilab qo'yardi [Bayoz. O'zFASHI-1, №2072, 184^б-215^б]. Bu xususiyat har bir bayozga xos. Misol uchun, XIX asrda Ozarbayjonda turli adabiy yig'inlar uyuştirilgan. Ularni tashkil etish tartibiga ko'ra majlis ishtirokchilarining har biri, masalan, "Bayt ul-safo"ning (1867-yilda Shemaha shahrida o'tkazilgan she'riyat yig'ini nomi, rahbari Mulla Og'a) har bir shoir a'zosi nazira – aynan bitta g'azalga o'zicha javob yozishi kerak edi. Bu esa tabiiyki, she'rga kuch-quvvat, she'riyatga ravshanlik berib, shoir mahoratining taraqqiyoti va mukammallashuviga muayyan darajada turtki berardi [Гапаев 1990, 105]. Bu kabi kechalarda Sa'diy, Hofiz, Jomiy, Navoiy, Fuzuliy she'rlarining asl matnlari bilan birga, ularga taqlidan yozilgan she'rlar ustida bahs borardi [Hamid Demirel. The Poet Fuzuli, 1991]. Klassik shoirlardan o'qilgan she'rlar borasida bahs-munozaralar uyuştirilardi. Bunday yig'ilishlardi asosiy mashg'ulot esa, tanlangan asarlarga javob (nazira) yozish edi [Гасумзаде 1956, 387]. Bayoz ham nazira asosidagi musobaqa maydonidir. Buning yorqin dalili sifatida hukmdorlarning buyrug'iga ko'ra tuzilgan bayozlarni keltirish mumkin. Ulardagi naziralar shoirlar tomonidan hukmdorning she'rlariga yoziladi. Bunga misol sifatida Qo'qon xonligidagi "Majmuayi shoiron" bayozini keltirish mumkin. Uning ikkinchi qismida Umarxon (1810–1822)ning she'rlariga yozilgan she'riy javoblar berilgan [Эркинов 2021, 219-244, 269-282, 355-367]. Xiva xonligida "Majmuati shuaroi Feruzshohiy" (shoh Feruz [atrofidagi] shoirlarning [she'riy] to'plami) bo'lib, bu bayoz butkul Muhammad Rahimxon II (1864–1910)ning she'rlariga yozilgan naziralardan tashkil topgan [Erkinov 2008, 58-65; 2009, 285-330].

Bayozlar o'z tarkibiga ko'ra shoirlar uchun qo'llanma sifatida xizmat qilishini ko'rsatishi mumkin. Masalan, shunday bayozlar borki, ular badiiy yuksak she'rlarni bir joyga jamlash maqsadida tuzilgan. "Tashbihoti zebo" (Zebo o'xshatishlar) bayozi shular jumlasidan bo'lib, undan tashbih-o'xshatishlarning yuzlab namunalariiga ega turli fors-tojikcha she'rlar joy olgan [Bayoz. O'zFASHI-1, №1858/2]. Mazkur bayozni shoirning doimiy tayanch kitobi deb sanash mumkin.

5. Bayoz tuzuvchilar, buyurtmachilar va o'quvchilar.

Bayozlartuzuvchivabuyurtmachilar sharofatibilanyaratilardi, ular esa doimo o'quvchining didi bilan hisoblashishgan. Shoirlarning o'zi ham shunday tuzuvchi bo'lishi mumkin. Hindistonning mashhur

forsiyzabon shoiri Bedil o'zining "Chor unsur" asarida shoirlarning shunday guruhi haqida yozadi: ular "g'uncha va atirgul" haqidagi g'oyalarini yoyish maqsadida she'rlaryaratib, ularni bayoz vositasida elga tarqatardilar [Бедил 1882, 63-64; Ризаев 1971, 7]. Bayoz tuzuvchilardan biri Mirzo Yuldashev ismli shaxs bo'lib, u Doiy taxallusi bilan she'r yozgan. Bayoz qo'lyozmasining o'rtasida u o'zi haqidagi ba'zi ma'lumotlarni keltiradi: 1315/1898-yilda Doiy Darvoz (hozirgi Tojikistondagi joy nomi) hukmdori etib tayinlangan, u bu yerda uch yil istiqomat qilgan. Darvozdagi hayoti xotirasi uchun Doiy bayoz tuzgan. 1320/1903-1323/1905-1906-yillarda u Shug'nonda (hozirgi Badaxshon avtonom viloyati, Tojikiston Respublikasi) yashagan. U yerda bayoz, asosan, uning o'z she'rlar hisobiga (2000 misradan ortiq) to'ldirilgan. Bu bayozning qimmati shundaki, unda tojik tili bilan birga mahalliy shevalarda ham ijod qilgan Darvoz va Badaxshon shoirlari she'rlari mavjud. Ayni qo'lyozma bayoz juda noyob to'plam hisoblanadi. Qo'lyozmaning bir qismi tuzuvchi tomonidan Xorogda 1920-yilning avgustida qayta ko'chirilgan [Bayoz. TadRSI, №819 (CVRT, V, №1568)].

Bayoz buyurtmachilari turli insonlar bo'lganlar. Afsuski, ular haqidagi ma'lumotlar juda kam. Masalan, bayozlar hukmdorlar buyrug'iga ko'ra tuzilgan. Buxoro xonlari uchun, asosan, forsiyzabon she'rlarni o'z ichiga olgan bayozlar tuzilgan. Sababi fors tili Buxoro xonligining davlat tili edi. Xiva xonligida Muhammad Rahimxon II (1864-1910) buyrug'iga ko'ra ko'chirilgan bayozlar asosan turkiy tilidagi she'rlarni o'z ichiga olgan. Xiva xonligida tuzilgan turkiy tilidagi bir bayoz debochasida ko'rsatilishicha, u Xiva hukmdori Sayyid Muhammad Bahodirxon (1856-1864) buyrug'iga ko'ra tuzilgan [Bayoz. O'zFASHI-3, №797/2, 80b-81b]. Bu podsho xivalik shoirlarga Navoiy g'azallariga muxammas yozishni amr etadi. Turli mintaqalarning hukmdorlarining farmoyishiga ko'ra tuzilgan boshqa bayozlar ham bor. Xiva xoni Muhammad Rahimxon IIning buyrug'iga ko'ra tuzilgan bayoz kotibining aytishicha, u Xiva shoirlariga tegishli 255 ta g'azalni to'plagan [Bayoz. O'zFASHI-1, №1185 / (SVR, VII, №5287)]. Bunday bayoz qatoriga Sarpul, Qorategin (Tojikiston Respublikasidagi bugungi Qorategin tumani) vohasida tuzilgan qo'lyozmani ham kiritish mumkin [Bayoz. O'zFASHI-1, №12471, 253b].

O'zbek shoiri Charxiy (1900-1979) bergen ma'lumotga ko'ra, o'quvchilarning bayozga buyurtmasi qanday qilib hisobga olinganligi haqida ma'lumotga ega bo'lish mumkin. Charxiyning o'zi shoir va

bayoz tuzuvchi bo'lgan¹. She'riyat shaydolari unga muallif-shoirlar ro'yxatini taqdim qilishgan, ya'ni bayozga buyurtma berishgan. U buyurtmadagi ro'yxatga asoslangan va she'rlarni o'z dididan kelib chiqib, turli qo'lyozmalardan saralab olgan. Bayozlar shu tarzda tuzilar edi.

Eng murakkabi – bayoz o'quvchilar doirasini aniqlash. Bunga sabab esa ular haqidagi ma'lumotlarning taqchilligidir. Bir bayoz muqovasining ichki qismida unga 45 tanga narx-baho qo'yilganligi ko'rsatilgan yozuv yopishtirilgan [Bayoz. O'zFASHI-1, №2072]. Narx haqidagi yozuv kechroq yopishtirilgan bo'lib, mazkur bayozning sotuvga mo'ljallanganidan darak beradi. Demak, avvaldan tayyor qilib qo'yilgan bayozni kitobxonlar sotib olish imkoniga ega bo'lganlar. O'zbek mumtoz adabiyoti vakili, shoir Ochildi Murod Miriy Kattaqo'rg'oniy (1830–1899) o'z shaxsiy bayozini yaratgan. Olimlar fikriga suyanadigan bo'lsak, mazkur bayoz tarkibiga ko'ra ta'lim oluvchilar uchun o'qish kitobi sifatida xizmat qilgan [Муродов 1971, 97-99]. Keltirilgan dalillarning barchasi, to'liq bo'lmasada, bayozlarning o'z muayyan vazifalariga ega ekanini ko'rsatadi. Shuningdek, bayozning shunchaki oddiy she'riy to'plam emas, balki yuksak lirik antologiya ekani ayon bo'ladi.

Bayozlar vositasida qanday she'rlar o'tmish davr o'quvchilarini qiziqtirgani, ular qaysi she'rlarni o'qib, o'z bayozlariga ko'chirib olganliklari haqidagi bilimga ega bo'lish mumkin. Turli davrlarda turlicha shoirlar rasm (moda) bo'lgan. Bayoz orqali o'quvchilar didi tarixini bilish va o'rganish mumkin.

Bayoz qo'lyozma janr sifatida

Manbashunoslik fani nuqtayi nazaridan qaraganda, bayoz qo'lyozma janri, deb hisoblanishi mumkin. Aslida, har bir bayoz o'ziga xos bo'lib, biri boshqasiga o'xshamaydi. Har bir kitobxon yoki bayoz tuzuvchi xilma-xil she'rlar prizmasi orqali borliqni o'zicha qabul qiladi va to'plamni ham o'zicha saralab tuzadi. Alovida olingan asar turlicha qo'lyozmalarda turli o'rinnlarda keltirilishi mumkin. Bayozlar avvaldan qat'tiy va tayyor repertuarga ega bo'lмаган. O'z tadqiqotimiz mobaynida biz 200 dan oshiq bayoz tarkibi bilan tanishib chiqdik, ammo biron marta ham bayozdagi she'rlarning aynan bir xil repertuariga duch kelmadik. Demak, bayoz qo'lyozma janrdir, shuningdek, u mustaqil qo'lyozma talab-me'yorlariga javob beradi.

Bayoz – bu she'riyatni qadrlovchilar janri. Buni hatto bayozlar

¹ Filologiya fanlari nomzodi Boboxan Qosimxonov (1945-2018) ma'lumoti.

husnixatidan ham bilish mumkin. Ular deyarli har doim kalligrafik jihatdan yuksak darjada yozilgan [Erkinov 2015, 347-364]. Bayoz bu - shunchaki oddiy she'rlar to'plami emas. Masalan, bayozlar tarkibida xalq og'zaki ijodiga xos she'rlari deyarli uchramaydi. Bayoz yuksak aql-idrok sohiblari uchun antologiya sifatida bir joyda she'riyat klassikasini, she'riyat (kvintessensiya) qaymog'ini jamlashi lozim edi. Forsiyzabon mumtoz shoirlarning ijod namunalari esa uzoq asrlardan beri aynan yuksak darajadagi she'riyat namunasi bo'lib kelgan. Ular bir qancha asrdan keyingina, fors she'riyati o'z ufqiga yaqinlashganida o'z o'rinalarini boshqa adabiyotlarga (masalan, turkiy adabiyoti) bo'shatib bera boshladilar. Garchi O'rta Osiyo, Turkiya va Eronning ham Navoiy va Fuzuliy kabi o'z klassik shoirlari bor bo'lsa-da, asrlar mobaynida ko'proq forsiyzabon ijodkorlar she'riy taqlid uchun namuna-o'rnak bo'lib kelgan. O'zimizning turkiy she'riyat rivoji va bu tildagi she'rlarga taqlid qilish an'anasi mavjud bo'lganligiga qaramasdan, hatto mashhur turkiy klassik shoirlar - Navoiy va Fuzuliy she'rlari nisbatan keyingi davr bayozlariga kiritilgan [Эркинов 2021, 219-244]. Bu davrdan boshlabgina O'rta Osiyo bayozlarida turkiy she'rlar ham ko'proq ko'zga tashlana boshladi.

Xulosa qilib aytganda, bayoz o'ziga xos she'riy to'plam bo'lib, u muayyan davr kitobxonalarining she'riy didi, estetik darajasini ko'rsatishga xizmat qilar ekan.

Shartli qisqartmalar:

BnF = Bibliothèque nationale de France, Paris - Fransiya milliy kutubxonasi, Parij.

BNF-SP = BnF- Supplement Persan (fors tilidagi qo'lyozmalar fondi).

TUK = Tehron universiteti kutubxonasi.

CVRT = Katalog vostochnix rukopisey Akademii nauk Tadjikskoy SSR. Tom I-V, Dushanbe, 1960-1974.

FKDT = Fehreste ketobxonaye markaziye doneshgohe Tehron. Jild 9, M.T.Doneshpajuh (noshir).Tehron, 1340 [1961].

KFIR = Katalog fonda instituta rukopisey. A.Qayumov and (ed.). vol I, 1989; vol II, Tashkent, 1988.

TadRSI = Tojikiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik instituti (Dushanbe).

O'zFASHI = O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti (Toshkent).

O'zFASHI-1 asosiy fondni anglatadi. O'zFASHI-3 esa sobiq Qo'lyozmalar institutidan (1978-1998) bu institutga kelib qo'shilgan fondni bildiradi.

SVR = Sobranie vostochnykh rukopisej instituta vostokovedenija

Akademii nauk UzSSR, A.A. Semenov and. (ed.), vol. II, 1954;
vol VI, 1963; vol VII, Tashkent, 1964.

Qo'lyozma manbalar:

- Jo'ng. BnF-SP, №1366 (ko'chirilgan yili – 1009/1600-1601).
Bayoz. BNF-SP, №1473.
Bayoz. BnF-SP, №805.
Bayoz. O'ZFASHI-1, №1108 (ko'chirilgan yili – 1298/1880-1881)
Bayoz. O'zFASHI-1, №1185 (ko'chirilgan sana – 1326 yil, 18 rabi us-soniy/
1908 yil, 21 may),
Bayoz. O'zFASHI-1, №12471.
Bayoz. O'zFASHI-1, №1466/1.
Bayoz. O'ZFASHI-1, №1597 (ko'chirilgan yili – 1278/1861-1862).
Bayoz. O'zFASHI-1, №183/2
Bayoz. O'ZFASHI-1, №1858/2 (ko'chirilgan yili – 1247/1831-1832).
Bayoz. O'zFASHI-1, №1944 (ko'chirilgan yili – 1275/1858-1859).
Bayoz. O'zFASHI-1, №2072 (ko'chirilgan yili – 1272/1855-1856).
Bayoz. O'ZFASHI-1, №2077 (ko'chirilgan yili – 1109/1697-1698).
Bayoz. O'zFASHI-1, №231/4.
Bayoz. O'ZFASHI-1, №2515 (ko'chirilgan yili – 1291/1874-1875).
Bayoz. O'zFASHI-1, №3059/1 (ko'chirilgan yili – 1274/1857-1858).
Bayoz. O'zFASHI-1, №3066 (ko'chirilgan yili – 1303/1885-1886).
Bayoz. O'zFASHI-1, №3326 (ko'chirilgan yili – 1298/1880-1881)
Bayoz. O'ZFASHI-1, №4181.
Bayoz. O'ZFASHI-1, №4208 (ko'chirilgan yili – 1279/1862-1863).
Bayoz. O'zFASHI-1, №6968/1 (ko'chirilgan yili – 1318/1900-1901).
Bayoz. O'zFASHI-1, №6973.
Bayoz. O'zFASHI-1, №6977 (ko'chirilgan yili – 1335/1916-1917).
Bayoz. O'ZFASHI-1, №7038 (ko'chirilgan yili – 1209/1794-1795);
Bayoz. O'zFASHI-3, №1940/1 (ko'chirilgan yili – 1297/1879-1880).
Bayoz. O'ZFASHI-3, №3567.
Bayoz. O'zFASHI-3, №358 (ko'chirilgan yili – 1317/1899-1900).
Bayoz. O'zFASHI-3, №797 (ko'chirilgan yili – 1274/1857-1858).
Bayoz. TadRSI, №1795.
Bayoz. TadRSI, №2293/1.
Bayoz. TadRSI, №819.
Bayoz. TUK, №2423.
Bayoz. TUK, №2446.
Bayoz. TUK, №2454 (ko'chirilgan yili – 1189/1775-1776).
Bayoz. TUK, №2591.
Bayoz. TUK, №4343 (ko'chirilgan yili – 1292/1875).
Radoyif ul-ash'or. O'zFASHI -1, №2335 (ko'chirilgan yili – 1301/1883-
1884).
Tazkirat ul-xavonin. TUK, №2431.

Adabiyotlar

- Абубов, А. 1984. *Доирахойи адабиий Бухороий шарқий (асри XIX ва ибтидаи аср XX)*. Душанбе.
- Армугони Хислат. 1329 [1911]. Тошкент.
- Abdulqodir ibn G'aybiy ul-Hofiz al-Marog'iy. 1372 [1993]. *Jome ul-alhon: xotime. T.Binish (noshir)*. Tehron.
- Абдуллаева, Б. "Тошбосма баёзларнинг илмий тавсифи". *Адабий мерос*. 1989, 4(50). Б.37-44.
- Абубов, А. 1984. *Доирахойи адабиий Бухороий шарқий (асри XIX ва ибтидойи асрни XX)*. Душанбе.
- Bedilistan va guldeste-2*. 2001. Istanbul.
- Bayozı Tojiddin Ahmadvazır* (782 h.q.). 1381 [2002]. Jild 1-2. Tehron.
- Баёзҳои Умар Ҳофиз. 2003. Н.Фиёсов, А.Самеев (noshiron). Хўжанд.
- Бедил. *Куллият*. 1882. Бомбей.
- Веќка J. 1968. *Tajik literature from the 16th century to the present*. Rypka, J. History of Iranian Literature. K.Jahn (ed.). Dordrecht-Holland.
- Berg, G.R. van den. Minstrel Poetry from the Pamir Mountains. 2004. *A Study on the Songs and Poems of the Ismailis of Tajik Badakhshan*. (Iran-Turan 6). 33,123,136. Wiesbaden.
- Исҳоқов, Ё. 1978. "Баёз". Ўзбек адабиёти тарихи. IV том: XVIII асрнинг охири – XIX асрнинг биринчи ярми. 23-38. Тошкент: Фан.
- Гараев, Н. 1971. Азербайджанские литературные меджслисы. PhD.
- Гасум-заде Ф. 1956. История азербайджанской литературы XIX века. Баку.
- Гасимов, А. 1983. "Эл шайрлари жунгларда". В сокровищнице рукописей VI, 104-107. Баку.
- Муродов А. 1971. *Ўрта Осиё хаттотлик санъати тарихидан*. Тошкент.
- Джумаев, А. Б. 2004. "Бухарские евреи и музыкальная культура Средней Азии". Евреи в Средней Азии: вопросы истории и культуры 87-90. Ташкент.
- Daneshpajuh, M.T. 1989. "Bayaz". *Encyclopædia Iranica*, III: 886. E. Yarshater (Gen. Ed.), London - Costa Mesa - New York.
- Dehudo, A.A. 1338/1959. *Lughatname*. Jild 16: 125. Tehron.
- Нагиева, Д.М. 1990. Наваи и азербайджанская литература XV-XIX вв. Ташкент.
- Ризаев, З.Р. 1971. Индийский стиль в поэзии на фарси конца XVI- XVII вв. Ташкент.
- Ҳамирова, М. 1981. *Қўлёзма баёзлар – адабий манба*. Тошкент.
- Шашмақом. Ү. 1975. Radjabiy (noshir). Ташкент.
- Эркинов, А. 2021. *Навоийни англаш сари*. Анкара: Akçağ Yayınevi.
- Erkinov, A. 2015. "XV-XIX. asirlar Orta Asya edebi metin örneklerinde el yazma beyazların özellikleri". *A.U.Sosiyallegitim Bilimler Dergisi [SBD]* 54, 347-364. Erzurum.
- Erkinov, A. 2009. "Les Timourides, modèles de légitimité et les recueils poétiques de Kokand", *Écrit et culture en Asie centrale et dans le monde turko-iranien, XIVe-XIXe siècles /Writing and Culture in Central Asia and in the Turko-Iranian World, 14th-19th Centuries*, F. Richard and M. Szuppe (eds.), 285-330. [Cahiers

- de Studia Iranica 40], Paris: AAEI.
- Erkinov, A. 2008. "Timurid mannerism in the literary context of Khiva under Muhammad Rahim-khan II (Based on the anthology Majmu'a-yi shu'ara-yi Firuz-shahi)". Тимуридский маньерилизм в литературной среде Хивы при Мухаммад Рахим-хане II (на примере антологии "Маджму'а-йи шу'ара-йи Фирузшахи"). Bulletin of IICAS. Volume 8. Вестник МИЦАИ 8: 58-65.
- Fehreste nusxahoye xattiye turkiy ketobxonayе bozorge hazrat Oyatullah al-azamiy Mar'ashiy-Najafiy*. 1381. H.Muntakiy (noshir). Jild 1, Qum (Iran).
- Fursat al-Davla Sheroyi. 1375 [1996]. *Buhur al-alhon*. T.Binish (noshir). Tehron.
- Hamid Demirel. 1991. *The Poet Fuzuli*. Ankara.
- Historical Anthology of Kazan Tatar Verse: Voices of Eternity*. 2000. D.J.Matthews, R.Bukharaev (Transl. & ed.). London-New York.
- Hiravi, N.M. 1380 [2001]. *Ta'rixe nusxpardoziy va tashihe enteqodiye nusxahoye xattiy*. 201-203. Tehron.
- Husayn Xoshimi. 1379 [2000]. *Vijanomaye nusxashenosiy va ketobpardoziy. Tazhib, khat, sahhofiy, kog'az, rang va murakkab*. Tehron.
- Historical Anthology of Kazan Tatar Verse: Voices of Eternity*. 2000. D.J.Matthews, R.Bukharaev (Transl. & ed.). London-New York.
- Kappler, M. 2002. *Türkischsprachige Liebeslyrik in griechisch-osmanischen Liedanthologien des 19. Jahrhunderts*. Berlin.
- Umrboqiy qo'shiqlar*. 2002. E.Ochilov (noshir). Toshkent.
- Халидов, А.Б. 1985. *Арабские рукописи и арабская рукописная традиция*. Москва.
- Троицкая, А.Л. 1948. "Abdotili-Apro цеха артистов и музыкантов Средней Азии". Советское востоковедение. V: 251-272.
- Philologiae Turcicae Fundamenta*. 1964. II: 702. Wiesbaden.
- Ярмамедов, Н.Х. 1992. *Азербайджанская рукописная книга 19 века*. Автореферат кандидатской диссертации. Баку.
- Jonge Mortezo Quli Shamlu (Mortezo Qoli Shamlu's Miscellanous writings). 1382 [2004]. *A Facsimile edition based on the original manuscript compiled in 1069 A.H. (1658)*. I.Afshar, A.Munzavi (eds.). Tehron.
- Richard, F. 1989. *Catalogue des Manuscrits Persans*. I. Ancien Fonds. 40. Paris, 1989.
- Navshahī, S.A. 1404 [1983]. *Fehreste nusxahoye xattiy forsiy*. 127-140. Karachi. Islomobod.
- Munzavi, A. 1357 [1978]. *Fehreste nusxahoye xattiye ketobkhonayi Ganjvaxsh*. 1, Lahor.
- Персидские и таджикские рукописи Института народов Азии Академии наук СССР (краткий алфавитный каталог)*. 1964. Часть 1. 499-502. Москва.
- Туркистан вилоятининг газети*. 1908, №47.
- Серикова, Л. 1981. *Малые формы лирики Алишера Навоий*. Ташкент.

Some Comments on Manuscript Bayoz

Aftondil Erkinov¹

Abstract

Bayaz is a collection of poems that includes works by classical and modern poets; this collection can also serve as a platform for a virtual poetry competition. Bayaz can be a text for a song repertoire or a source of aesthetic tastes from a certain era. The article was written primarily based on manuscripts from the collection of the Institute of Oriental Studies named after Abu Raikhan Biruni of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.

Key words: *Bayaz, repertoire, library, readers, poetry competition.*

References

- Abibov A. 1984. *Doirahoyi adabiyi Buxoroij sharqiy (asri XIX va ibtidai asr XX)*. Dushanbe.
- Armut'on Xislat*. 1329 [1911]. Toshkent.
- Abdulqodir ibn G'aybiy ul-Hofiz al-Marog'iy. 1372 [1993]. *Jome ul-alhon: xotime. T.Binish (noshir)*. Tehron.
- Abdullaeva, B. "Toshbosma bayozlarning ilmiy tafsifi". *Adabiy meros*. 1989, 4(50). B.37-44.
- Abibov, A. 1984. *Doirahoyi adabiyi Buxoroij sharqiy (asri XIX va ibtidoyi asri XX)*. Dushanbe.
- Bedilistan va guldeste-2*. 2001. Istanbul.
- Bayozi Tofiddin Ahmadvazir (782 h.q.)*. 1381 [2002]. Jild 1-2. Tehron.
- Bayozhol Umar Hofiz*. 2003. N.G'iyosov, A.Sameev (noshiron). Xo'jand.
- Bedil. Kulliyat*. 1882. Bombey.
- Bečka, J. 1968. *Tajik literature from the 16th century to the present*. Rypka, J. History of Iranian Literature. K.Jahn (ed.). Dordrecht-Holland.
- Berg, G.R. van den. Minstrel Poetry from the Pamir Mountains. 2004. *A Study on the Songs and Poems of the Ismailis of Tajik Badakhshan*. (Iran-Turan 6). 33,123,136. Wiesbaden.
- Is'hoqov, Yo. 1978. "Bayoz". *O'zbek adabiyoti tarixi*. IV tom: XVIII asrning oxiri - XIX asrning birinchi yarmi. 23-38. Toshkent: Fan.
- Garaev, N. 1971. *Azerbaydjanskie literaturnye medjlisy*. PhD.
- Gasum-zade, F. 1956. *Istoriya azerbaydjanskoy literaturi XIX veka*. Baku.

¹ Erkinov Aftondil Sodirxonovich – Doctor of Philology, International Islamic Academy of Uzbekistan.

E-pochta: erkinov@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9284-4443

For citation: Erkinov, A. S. 2024. "Some comments on manuscript bayoz". *Golden Scripts* 2: 4 - 27.

- Gasimov, A. 1983. "El shairlari junglarda". *V sokrovishnitse rukopisey VI*, 104-107. Baku.
- Murodov, A. 1971. *O'rta Osiyo xattatlik san'ati tarixidan*. Toshkent.
- Djumaev, A. B. 2004. "Buxarskie yevrei i muzbikalnaya kultura Sredney Azii". *Yevrei v Sredney Azii: voprosi istorii i kulturi* 87-90. Tashkent.
- Daneshpajuh, M.T. 1989. "Bayaz". *Encyclopædia Iranica*, III: 886. E. Yarshater (Gen. Ed.), London - Costa Mesa - New York.
- Dehudo, A.A. 1338/1959. *Lughatname*. Jild 16: 125. Tehron.
- Nagieva, D.M. 1990. *Navai i azerbaydjanskaya literatura XV-XIX vv*. Tashkent.
- Rizaev, Z.R. 1971. *Indiyskiy stil v poezii na farsi konsa XVI- XVII vv*. Tashkent.
- Hamidova, M. 1981. *Qo'lyozma bayozlar - adabiy manba*. Tashkent.
- Shashmaqom. Y. 1975. Radjabiy (noshir). Tashkent.
- Erkinov, A. 2021. *Navoiyni anglash sari*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Erkinov, A. 2015. "XV-XIX. asirlar Orta Asya edebi metin örnelerinde el yazma beyazların özellikleri" *A.U.Sosiyallegitim Bilimler Dergisi [SBD]* 54, 347-364. Erzurum.
- Erkinov, A. 2009. "Les Timourides, modèles de légitimité et les recueils poétiques de Kokand". *Écrit et culture en Asie centrale et dans le monde turko-iranien, XIVe-XIXe siècles /Writing and Culture in Central Asia and in the Turko-Iranian World, 14th-19th Centuries*, F. Richard and M. Szuppe (eds.), 285-330. [Cahiers de Studia Iranica 40], Paris: AAEI.
- Erkinov, A. 2008. "Timurid mannerism in the literary context of Khiva under Muhammad Rahim-khan II (Based on the anthology Majmu'a-yi shu'ara-yi Firuz-shahi)". *Timuridskiy manerizm v literaturnoy srede Xivli pri Muxammad Raxim-xane II (na primere antologii "Madjmu'a-yi shu'ara-yi Firuz-shaxi")*. Bulletin of IICAS. Volume 8. *Vestnik MITSAI* B: 58-65.
- Fehreste nusxahoye xattiye turkiy ketobxonaye bozorge hazrat Qyatullah al-azamiy Mar'ashiy-Najafiy*. 1381. H.Muntakiy (noshir). Jild 1, Qum (Iran).
- Fursat al-Davla Sherziy. 1375 [1996]. *Buhur al-alhon*. T.Binish (noshir). Tehron.
- Hamid Demirel. 1991. *The Poet Fuzuli*. Ankara.
- Historical Anthology of Kazan Tatar Verse: Voices of Eternity*. 2000. D.J.Matthews, R.Bukharaev (Transl. & ed.). London-New York.
- Hiravi, N.M. 1380 [2001]. *Ta'rixe nusxpardoziy va tashihe enteqodiye nusxahoye xattiyl*. 201-203. Tehron.
- Husayn Xoshimiyy. 1379 [2000]. *Vijanomaye nusxashenosiy va ketobpardoziy. Tazhib, khat, sahhofly, kog'az, rang va murakkab*. Tehron.
- Historical Anthology of Kazan Tatar Verse: Voices of Eternity*. 2000. D.J.Matthews, R.Bukharaev (Transl. & ed.). London-New York.
- Kappler, M. 2002. *Türkischsprachige Liebeslyrik in griechisch-osmanischen*

- Liedanthologien des 19. Jahrhunderts. Berlin.
- Umrbogiy qo'shiqlar. 2002. E.Ochilov (noshir). Toshkent.
- Xalidov, A.B. 1985. *Arabskie rukopisi i arabskaya rukopisnaya traditsiya*. Moskva.
- Troiskaya, A.L. 1948. "Abdotili-Argo sexa artistov i muzlykantov Sredney Azii". *Sovetskoe vostokovedenie*. V: 251-272.
- Philologiae Turcicae Fundamenta*. 1964. II: 702. Wiesbaden.
- Yarmamedov, N.X. 1992. *Azerbaydjanskaya rukopisnaya kniga 19 veka*. Avtoreferat kandidatskoy dissertatsii. Baku.
- Jonge Mortezo Quli Shamlu (Mortezo Qoli Shamlu's Miscellanous writings). 1382 [2004]. *A Facsimile edition based on the original manuscript compiled in 1069 A.H. (1658)*. I.Afshar, A.Munzavi (eds.). Tehron.
- Richard, F. 1989. *Catalogue des Manuscrits Persans*. I. Ancien Fonds. 40. Paris, 1989.
- Navshahī, S.A. 1404 [1983]. *Fehreste nusxahoye xattiyi forsiy*. 127-140. Karachi. Islomobod.
- Munzavi, A. 1357 [1978]. *Fehreste nusxahoye xattiyi ketobkhonayi Ganjvaxsh*. 1, Lahor.
- Persidskie i tadzhikskie rukopisi Instituta narodov Azii Akademii nauk SSSR (kratkiy alfavitnyy katalog)*. 1964. Chast 1. 499-502. Moskva.
- Turkiston viloyatining gazeti. 1908, №47.
- Serikova, L. 1981. *Malie formi liriki Alishera Navoiy*. Tashkent.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

"Oltin bitiglar – Golden Scripts" jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma'naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo'lyozma manbalar, xalq og'zaki ijodi namunalariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo'ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiyl talablar

Qo'lyozmalar yil davomida o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochtasiga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo'yicha MS Word menejerini qo'llash lozim.

Barcha qo'lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan yuboriladi.

A'sosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oraliq'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

100–150 so'zdan iborat o'zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'limgan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o'ng chetida muallifning ism-familyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.
Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimonini aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklida beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchanining berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasiga qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbagaga havola matn ichida to'rtburchak qavilda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyası

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosida tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyası

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mymkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mymkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:
[Xondamir, Makorim, 17[±]]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbekadabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida va *boshqalar* deb ko'rsatiladi;

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalilanigan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalilanigan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:
Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsитilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'nii manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235.
doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosiga tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismidan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "The Chicago Manual of Style, 16th Edition" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle.org/> havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son “Oltin bitiglar” tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib
ko’chasi 103-uy,
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 06. 2024-yilda ruxsat etildi
Qog’oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog’i: 8

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrdan O’zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro’yxatdan o’tgan.

Jurnal O’zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo’lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

“Mashhur-Press” bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili: 100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy, Tel.:
+99890 900 75 77,
+99894 659 94 62